

Partizanas, karys savanoris, diplomatas

Beveik prieš 15 metų, 2005 m. spalio 20 d., Kaune, Žaliakalnyje (Radastų g. 24), buvo atidengta skulptoriaus Arūno Sakalausko sukurta akmeninė stela. Joje iškalta tokie žodžiai: „Šiame name gyvenusiems Policijos departamento direktoriui Kaziui Svilui (1892–1943), bolševikų sušaudytam Maskvoje, ir jo sūnui, politiniam kaliniui Vytautui (1925–1992), mirusiam Vokietijoje, atminti. Atminimo ženklas pastatytas Aldonos Svilaitės ir Emos Svilienės lėšomis.“ Kryžių kalnelyje prie VI forto tėvui ir sūnui atminti pastatytas tautodailininko Ipolito Užkurnio sukurtas stogastulpis.

Minėti atminimo ženklai skirti iš Deglėnų kaimo kilusiam partizanui, kariui savanoriui ir diplomatai Kaziui Svilui bei jo sūnui – partizanui, pagrindininkui, Vasario 16-osios gimnazijos Hiutenfelde (Vokietija) mokytojui Vytautui Svilui. Tyrinėdamas jų gyvenimo ir veiklos istoriją, kraštiečių asociacijos „Pumpėniečių viltys“ vadovas, kraštotyrininkas Algimantas Stalilionis tvirtino, kad apie ją būtų galima sukurti įdomų istorinį kino filmą. Anot kraštotyrininko, ypač intriguojantys yra K. Svilo sūnaus Vytauto gyvenimo vingiai.

Būsimos knygos apie iš Pušaloto valsčiaus kilusius savanorius autorius tyrinėjo archyvinę medžiagą, susitikęs su Panevėžyje gyvenančiu K. Svilo brolio Justino Andriaus sūnumi Vytautu Sviliumi (g. 1930 m.) užrašė jo prisiminimus.

Šiame laikraščio numeryje publikuojame A. Stalilionio surinktą ir kiek paredaguotą medžiagą apie K. Svilą. Viename iš artimiausių „Darbo“ numerių – pasakojimas apie Kazio sūnų Vytautą Svilą.

Sigitas KANIŠAUSKAS

Kazys Svilas su žmona Milda Alisa Trakimaite-Sviliene ir dukra Aldona.

seminariją. Tų pačių metų rudenį jis mobilizuotas į carinės Rusijos kariuomenę. 1916 m. sausio 1 d. K. Svilas baigė Čiugajevo karo mokyklą. Jam buvo suteiktas praporščiko laipsnis, tarnavo 292-me pėstininkų atsargos pulke mokomosios komandos jaunesniuoj karininku, mokomosios komandos vadu, o nuo 1917 m. birželio 21 d. – Kalyšo pasienio pulko vadu. 1917 m. rugpjūčio 3 d. gavo padporučiko laipsnį. 1918 m. balandžio–rugpjūčio mėnesiais tarnavo atskirame lietuvių batalione Rovno mieste (dab. Ukrainos teritorijoje).

Grįžęs į Lietuvą, 1919 m. sausio 4 d. savanoriu įstojo į Pušaloto partizanų kuopą. Buvo paskirtas rikiuotės instruktoriumi ir kuopos vado Antano Michelevičiaus padėjėju. 1919 m. balandžio 9 d. K. Svilas tapo Krašto apsaugos ministerijos štabo Operatyvinio skyriaus adjutantu. Tų pačių metų spalio 18 d. jam suteiktas kapitono laipsnis, o lapkričio 15 d. paskirtas 3-iojo pėstininkų pulko

buvo įkurdinta pačiame čekistų lizde Užsienio reikalų liaudies komisariate. Todėl sovietai gerai žinojo, kas vyksta jaunos valstybės atstovybėje. Sovietų čekistai sekė kiekvieną lietuvių diplomatų žingsnį.

Tai, kad Lietuvos diplomatom, tarp jų ir K. Svilui, kas dieną grėsė mirtinas pavojus, iliustruoja kai kurie ano meto įvykiai. 1921-ųjų gruodžio 6 dieną Lietuvos karo atašė atstovo Maskvoje padėjėjas kapitonas Kostas Avižienis išsiuntė į Lietuvą dokumentus. Juose kapitonas informavo, kad M. Butkienė-Zablockaitė yra sovietų Rusijos saugumo darbuotoja ir intensyviai renka duomenis apie Lietuvos kariuomenę. Todėl ją nedelsiant reikia suimti. Nepaėjus nė mėnesiui nuo slaptų dokumentų išsiuntimo, kapitonas K. Avižienis Maskvoje rastas nužudytas. Nors žudikas buvo surastas ir teisiamas, sovietų valdžia taip ir nepanoro išsiaiškinti, kieno užsakymu žudikas Želdukovas-Pavlovas įvykdė šį nusikaltimą. Net gulėdamas karste K. Avižienis nesurado ramybės. Vežant nužudyto kapitono palaikus į tėvynę, pasienyje, Sebežo stotyje, sovietų čekistai atidarė karstą, neva ieškodami slapta gabenamų dokumentų ir ginklų. Ši istorija akivaizdžiai byloja bolševikų valdžios požiūrį į mūsų šalies diplomatus.

Nepaisant sunkių darbo sąlygų Sovietų Rusijoje, K. Svilas buvo laikomas vienu veikliausių Lietuvos atstovybės diplomatų. Jam padedant atskleista garsioji kontrabandinė „sacharino afera“. 1921 m. rudenį iš Maskvos į Kauną atostogų grįžęs K. Svilas susitiko su kontržvalgybininku Jonu Polovinsku. Jam Lietuvos karo atašė papasakojo, kad iš Lietuvos į Maskvą traukinio vagonais diplomatinį siuntų priedanga vežama tuo metu labai paklausiu kontrabandinė prekė sacharinas. Patikrinus vagonus paaikškėjo, jog tai tiesa. Apie „sacharino bylą“, į kurią buvo įpainiotas ir žymusis pedagogas Juozas Avižonis, 1922 m. tapęs pirmuoju Pasvalio gimnazijos direktoriumi, rašė žurnalistas, publicistas Kazimieras Pūras krašto istorijos ir kultūros žurnale „Šiaurietiški atsivėrimai“ (2012, Nr. 2).

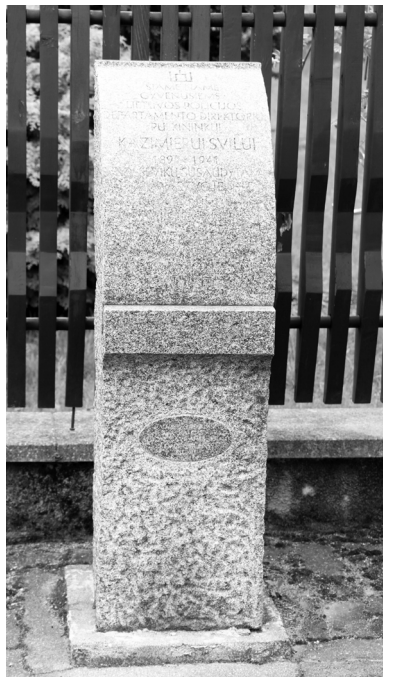
Lietuvos atstovybės Maskvoje darbuotojų analitinės ataskaitos leido perprasti klastingą bolševikinės Rusijos elgesį – viena kalbėti, o visai ką kita daryti. Rusijoje dirbusių mūsų

žvalgų pastebėjimai padėjo išsiaiškinti klastingas Maskvos užsienio politikos užmačias. Iš esmės komunistai tęsė imperinę carinės Rusijos politiką, nes nenorėjo atsisakyti teritorinių pretenzijų į Baltijos šalis.

Tolesnė įvairiapusė veikla

1922 m. spalio 1 d. K. Svilas, pačiam prašant, perkeltas į antrąjį pasienio pulką ir paskiriamas 1-ojo, vėliau – 3-iojo bataliono vadu. 1923 m. gruodžio 1 d. pasienio pulką performavus į 2-ąjį atskirą pasienio batalioną, tapo III karo apygardos štabo Operacijų ir informacijos dalies vyr. adjutantu, o nuo 1924 m. vasario 1 d. – I karo apygardos štabo Operacijų ir informacijos dalies vyr. adjutantu. 1925 m. gegužės 15 d. jam suteiktas majoro laipsnis. Tų pačių metų liepos 15 d. K. Svilas baigė Vytauto Didžiojo aukštųjų karininkų kursus. Nuo 1926 m. sausio 1 d. paskirtas Operacijų skyriaus topografu, vasario 9 d. – apygardos štabo Panevėžyje švietimo komisijos pirmininku. 1926 m. spalio 14 d. pačiam prašant paleistas į atsargą. Karininkas perėjo dirbti į Vidaus reikalų ministeriją (VRM). Tų pačių metų spalio 21 d. paskirtas Zarasų apskrities viršininku.

Įsimintini kraštiečiui buvo 1928-iejį. Praėjus pirmajam atkurtos Lietu-

Kaziui Svilui ir jo sūnui Vytautui skirta asmeninė stela Kaune, Žaliakalnyje (Radastų g. 27).

1933–1940 m. jis redagavo žurnalą „Policija“. Taip pat rašė straipsnius žurnalams „Karys“, „Kardas“, „Mūsų žinynas“. Atskirais leidiniais pasirodė K. Svilo parašytos brošiūros „Anglų Ross-Enfieldo 1914 m. konstrukcijos šautuvas“ (1932 m.),

Pokalbis gamtos prieglobstyje. Viduryje – Kazys Svilas.

vos valstybės dešimtmečiui, birželio 11 d. specialios komisijos nutarimu K. Svilas pripažintas Lietuvos kariuomenės kūrėju savanoriu, o birželio 9 d. jam buvo įteiktas Savanorio medalis. Prieš tai, gegužės 20 d., jis tapo VRM viešosios policijos inspektoriumi.

Po trejų metų, 1931 m. rugpjūčio 20 d., K. Svilas paskirtas policijos referentu, o lapkritį – VRM Piliečių apsaugos departamento direktoriumi. 1934 m. gruodžio 31 d. ši institucija pertvarkyta į Policijos departamentą. Jo vadovu K. Svilas buvo iki 1940 m. birželio 22 d., kuomet okupuotoje Lietuvoje jau kelias dienas „šeimininkavo“ Maskvos statybiniai.

Praslinkus beveik mėnesiui po okupacijos, 1940 m. liepos 14 d. sumintas Kaune ir išvežtas į įkalinimo vietą Sovietų Sąjungos sostinėje. 1943 m. rugpjūčio 9 d. K. Svilas sušaudytas Butyrkų kalėjime Maskvoje.

K. Svilo žmona Milda Alisa Trakimaite-Svilienė (susituokė 1923 m.) žuvo per bombardavimą Vokietijoje 1945 m.

K. ir M. Svilų dukra Aldona Svilaitė-Kraig (g. 1924 m.) gyveno Kanadoje. Metais jaunesnis sūnus Vytautas Vladas Svilas mirė 1992 m., palaidotas šalia lietuvių Vasario 16-osios lietuvių gimnazijos esančiose Hiutenfelde (Vokietija) miesto kapinėse.

Aktyvus spaudos talkininkas

K. Svilas aktyviai reikėsi prieškarinio Lietuvos periodinėje spaudoje.

Šventiniame pobūvyje. Prie stalo trečias iš kairės – Kazys Svilas.

Nuo instruktoriaus iki bataliono vado

Kazys Svilas gimė 1892 m. kovo 4 d. daugiavaikėje Motiejaus Svilo ir Mortos Skverekaitės šeimoje, kuri gyveno Deglėnuose. Carinės Rusijos laikais kaimas priklausė Maldučionių valsčiui. Šeimoje Kazys buvo vienuoliktas vaikas iš dvylikos.

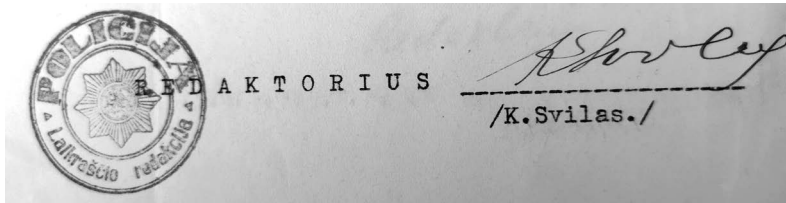
Mokydamasis Panevėžio gimnazijoje per atostogas rinko tautosaką. Pušaloto apylinkėse yra užrašęs liaudies dainų, patarlių bei priežodžių. Užrašytus tautosakos rinkinius K. Svilas pasirašė ne tik savo pavarde, bet ir Daglio bei Siaustaičio pseudonimais. 1912 metais datuotas dainų, patarlių, priežodžių rinkinys saugomas lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyne.

Praėjus metams nuo Didžiojo karo (Pirmasis pasaulinis karas, 1914–1918) pradžios, 1915-aisiais, K. Svilas baigė Panevėžio mokytojų

štabo viršininku. 1920 m. vasario 28 d. K. Svilas paskiriamas bataliono vadu, dalyvavo kovose su bolševikais ir lenkais.

Diplomatinėje tarnyboje Maskvoje

Nuo 1920 m. lapkričio 18 d. iki 1922 m. spalio 1 d. K. Svilas dirbo Lietuvos atstovybės karo atašė Sovietų Rusijoje. Tarptautinio pripažinimo siekiančios Lietuvos diplomatų veikla Maskvoje buvo ypač sunki ir komplikauta. Sovietų valdžios specialiu nurodymu Lietuvos atstovybė

Kazys Svilas 1935 m. dirbo laikraščio „Policija“ redaktoriumi.

„Automatiniai pistoletai“ (1933 m.), „Šaudymo kultūra ir technika“ (1934 m.). 1938 m. išrinktas Šaudymo sporto draugijos pirmininku, skaitė paskaitas policijos mokyklos kursantams.

K. Svilas apdovanotas Vytauto Didžiojo 4-ojo laipsnio (1931 m.), Gedimino 3-iojo laipsnio (1939 m.) ordinais, Savanorių (1928 m.), Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečio (1928 m.) medaliais, Latvijos Trijų žvaigždžių 3-iojo laipsnio ordinu (1936 m.), Latvijos išvadavimo karo 10-mečio medaliu (1929 m.), Estijos Baltosios žvaigždės 3-iojo laipsnio ordinu (1938 m.). Tarnaudamas carinės Rusijos kariuomenėje, kraštiečiai pelnė Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio kryžį.

„Dėdė Kazimieras mėgo grybauti ir dažnai atvažiuodavo. Jis labai mėgo pasidėti prie laužo. Tai vakarop kurdavom laužą, giminė susirinkusi kalbėdavosi, tradiciškai būdavo alučio. Mums buvo didelis džiaugsmas, kai dėdė atvažiuodavo. Automobilų buvo mažai, o mus, vaikus, pavėžindavo. Daug pasakodavo apie Kauną ir, kai paaugsimė, žadėjo pasiimti į miestą, kad ten galėtume mokytis“, – tokius prisiminimus iš vaikystės dienų Deglėnuose išsaugojo Panevėžyje gyvenantis K. Svilo sūnėnas Vytautas Svilis.

Parengė
Algimantas STALILIONIS
Vytauto SVILIO asmeninio
archyvo nuotraukos